

Broderskapets logik

I homosociala sammanhang konstrueras manliga överordningstabläer. Genom att i gruppen synkronisera sig mot en gemensam norm skapar männen i sitt enkönade samspel en fantom som får konsekvenser för kvinnor i deras närhet.

I en något amatörmässig historisk analys fann jag i början av 1980-talet att arbetsdelningen mellan könen av allt att döma hade sitt ursprung i relationerna mellan män.¹

Med utgångspunkt i Heidi Hartmanns då aktuella tes om det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism, studerade jag mönster i den svenska arbetsmarknadens utveckling under framförallt 1900-talet.² Jag intresserade mig i första hand för relationen mellan den fackliga rörelsens och arbetsgivarens representanter.

Mitt syfte var att undersöka om det förekom ett samarbete mellan dessa parter och i så fall hur detta bidrog till utvecklingen av den könssegregerade arbetsmarknaden. Jag fann handlingsmönster och uttalanden som liknade ett manligt gemensamt projekt angående underordningen av kvinnor. Detta visade sig bland annat genom att konflikten mellan män som arbetstagare och arbetsgivare sattes på undantag när deras gemensamma intressen av att hålla kvinnorna kvar på relativt underordnade positioner aktualiserades. Det hela verkade nästan som en konspiration. Fenomenet fanns beskrivet redan på 30-talet av Karin Kock i hennes bidrag till kvinnoarbetskommitténs betänkande:

På de områden där männens och kvinnornas lämplighet för yrket är densamma, utgör kvinnornas lägre lönenivå ett mycket starkt konkurrenshot. Denna konkurrens kan mötas på två sätt: genom utjämning av lönedifferenser eller genom en uppdelning av arbetet.³

Hon menar att valet här avgörs av att det mellan arbetsgivaren och arbeterskorna finns en tredje part, männen.

Fackorganisationerna våga eller vilja ej taga risken av en öppen konflikt på denna fråga, ofta under hänvisning till att det ligger i kvinnornas intresse att gå varsamt fram på grund av risken för deras utträngande ur industrin. Det ligger även nära till hands att fackföreningarna inom vilka männen har det största inflytandet, vid underhandlingar offra något av kvinnornas intressen för att möjliggöra en lönehöjning för de manliga arbetarna.⁴

Resultatet blev att arbetet uppdelades i kvalifikationsgrader så att löneskillnaden mellan könen cementerades. Arbetsgivaren fick fortsatt tillgång till billig kvinnlig arbetskraft och de manliga arbetarna kunde behålla sin relativa överordning gentemot kvinnorna.

Homosocialitet

Denna oheliga allians mellan männen blev senare också synlig i de arbetsplatsstudier som låg till grund för min avhandling i mitten av 80-talet.⁵ Männen tycktes tala om kvinnor när dessa inte var närvarande och om sig själva när kvinnor var åhörare. Skillnaden mellan könen markerades på detta sätt. Män samtalade sällan med kvinnor i gruppsammanhang. Detta visade sig också vara fallet i förhållande till överordnade. Manliga arbetare samspelade "gränslöst" med förmännen på verkstadsgolvet. Då de hade synpunkter på en kvinnlig arbetskamarat vände de sig till förmannen och lät honom föra deras talan. Eller också valde basen att tala med de manliga arbetskamraterna i beslut som gällde de kvinnliga. Bad om synpunkter på hur de klarade jobbet till exempel.

Johan Tobias Sergel, *Schön och Sergel i Köpenhamn pröberat långbyxor* (från utställningen "Klädd och oklädd", Nationalmuseum, våren 1996).

Baserna är mer i klungan av killar och snackar bland annat om tjejen som finns på monteringsbanan.⁶

Situationer av detta slag vittnade om att det fanns ett "förbund" mellan männen, en sorts vi-anda som uteslöt kvinnorna, vilka i sin tur kände att de inte erkändes som "riktiga" kamrater. Här fann jag det lämpligt att använda Jean Lipman Blumens begrepp "manlig homosocialitet" för att förstå den oheliga alliansen som den nu framträdde på organisationens samhandlingsnivå.⁷

Jag noterade att de manliga arbetskamraternas mellanpersonliga relationer, och det som ansågs värdefullt och viktigt i dessa, begränsade vilka relationer de kunde ha med sina kvinnliga arbetskamrater. Harriet Holter och Hanne Haavind har båda pekat på att eftersom män intar den dominerande po-

sitionen i förhållande till kvinnor är det logiskt att de också i första hand söker bekräftelse i sin egen grupp om de vill vara goda representanter för det överordnade könet.⁸ Kvinnor å sin sida måste också de få sina maktmässiga behov tillgodosedda genom män. Att söka sig till andra kvinnor är till följd av den rådande maktskillnaden i det närmaste liktydigt med att inte göra anspråk på makt och inflytande.

Homosocialiteten som ett normsystem garanterar att män framträder någorlunda enhetligt inför kvinnor. Enskilda män kan ha långt mer varierande relationer till kvinnor. Men dessa utgör individuella enskildheter och ges inget inflytande på deras uppträdande i gruppsammanhang.

Men Lipman Blumens definition av homosocialitet är också laddad med emotionalitet:

The seeking, enjoyment, and/or preference for the company of the same sex....The basic premise of this homosocial view of sex roles suggests that men are attracted to, stimulated by, and interested in other men. It is a process that is noticeable in early childhood and is channeled and encouraged by the entire range of social institutions within which males live.⁹

Hennes ordval kan tveklöst associeras till någon form av förälskelse! Sådana antydningar var på åttiotalet och är givetvis fortfarande kontroversiella, men jag har blivit alltmer övertygad om att det känslomässiga inslaget i homosocialiteten är centralt, fast kanske inte som Lipman-Blumen tänkt sig. Jag ska strax återkomma till denna fråga.

Brottet mellan privat och offentligt

I slutet av 80-talet kom jag åter i kontakt med mysteriet med den oheliga alliansen bland män. Jag befann mig då i initialskedet av ett projekt om kön och makt på en sjukhusklinik.¹⁰ Till skillnad från i avhandlingen försökte jag studera hela hierarkin på en arbetsplats.

Redan i de första tolkningsförsöken blev det uppenbart att inte bara de kvinnliga utan också de manliga läkarnas agerande på arbetsplatsen måste förstås i ljuset av deras privata parförhållanden. Med andra ord deras äktenskapskontrakt och dess eventuella avvikelser från det så kallade "standardkontraktet".¹¹ Det karaktäriseras av manlig över- och kvinnlig underordning och är det kontrakt som åtminstone de flesta kvinnor försöker förhandla sig bort ifrån i riktning mot någon form av "jämnställdhetskontrakt".¹² Det framgick att de manliga läkarnas privata situation hade en positiv inverkan på deras ställning på arbetsplatsen. För de kvinnliga läkarna var den privata situationen som regel hindrande eller splitrande för karriären. För männen förelåg däremot en sorts immunitet mot privatlivets krav på jämställdhet. Homosocialiteten hjälpte dem att upprätthålla en överordning relativt kvinnorna på arbetsplatsen och detta gällde även män med "svagare" ställning i familjen än den som standardkontraktet erbjuder. Privat jämställda män och de som var relativt underordnade hustrun vad gällde yrkesstatus

och inkomst åtnjöt också de homosociala tillhörighet och manlig uppvärdering på arbetsplatsen. Deras privata situation utövade inte något inflytande på brödrskapet eller värderingen av dem som män och läkare. Deras jämställdhet doldes eller skämtades bort, alternativt förlöjligades, av dem själva eller andra när de befann sig i homosociala sammanhang.

Redan i avhandlingsstudien hade jag visserligen noterat detta fenomen bland FOA-männen såväl som bland Volvo-arbetarna men jag tillskrev det inte någon djupare betydelse då. Jag nöjde mig med att konstatera att samma man som satt på jobbet och talade om sin hustru i negativa termer som "kärringskrället", "skåpet" etc vid intervjutillfället talade om samma hustru som det bästa som hänt honom i livet. Jag betonade bara att talet om "skåpet" var riktat till de kvinnliga arbetskamraterna med budskapet att så här ser vi på kvinnor, dvs ned.¹³

Vad talet betydde för de manliga arbetskamraterna funderade jag inte på då. Men jargongen i den homosociala gruppen var med största sannolikhet i första hand riktad till "bröderna" och männens egen självuppfattning. De kvinnliga kamraterna var varken orsak eller fokus för detta skeende. Talet gav männen tillträde till "det överordnade könet" i en högre grad än vad deras privata förhållanden till kvinnor vittnade om. Deras kärleks- och andra personliga förhållanden till kvinnor byggde på mer ömsesidigt beroende än vad som kom till uttryck eller tilläts uttryckas i den homosociala gruppen. Här förelåg en sorts "pluralistic ignorance" i så måtto att alla agerade som om vissa förhållanden rådde – de var alla "karl för sin hatt" – trots att den privata verkligheten såg annorlunda ut, men detta förpassades gemensamt till tystnaden.¹⁴ Om alla män agerar på detta sätt så producerar de en sorts överordningstablaer på arbetsplatsen som nedskriver kvinnorna som kollektiv. I förlängningen konstrueras självuppfyllande profetior om mäns överlägsenhet och kvinnors därav följande lägre värde, vilket får reella konsekvenser för kvinnorna. Vad männen dock primärt eftersträvat med det homosociala samspelet är något annat. Det

kan förstås som en synkroniserad och genom konkurrens uppdriven bekräftelseritual (överordningstablå) i en grupp med liknande erfarenheter. Detta ritualtal resulterar i en framväxande fantom (idealbild) gentemot vilken alla önskar eller tvingas kallibrera sin manlighet. Jag tror att detta är en del av grundvalen till den homosociala attraktionen.

Homosocialitet som relationsarbete

Øjstein Gullvåg Holter har analyserat mäns specifika sätt att bearbeta personliga relationer, dvs mäns relationsarbete.¹⁵ Hans forskning kastar ytterligare ljus över broderskapets lustfylldhet. Han finner att detta arbete har vissa grundläggande drag som bottnar i mäns relationer till sina fäder. Utmärkande för relationen till fadern är ett antal principer; frånvaro, bortstötande och samtidigt införlivande, latent bearbetning av förhållandet samt utagerande.¹⁶ Samtliga principer verkar i relationerna mellan män som en sorts skuggspel av förhållandet till fadern.

Mäns relationsarbete, till skillnad från kvinnors, präglas av avstånd i de fall närhet skulle betyda en kränkning av rang och integritet. Det är helt enkelt så, menar Holter, att frånvaroprincipen utesluter känslor i det manliga relationsarbetet. Den frånvarande fadern unnas inte någon form av känslomässig reaktion. I Holters intervjuer med norska män är den frånvarande fadern ett ständigt återkommande tema. Även när han är fysiskt närvarande upplevs han som frånvarande som person.

Under min uppväxt tyckte jag att pappa var en idiot....som jag hade mycket lite kontakt med. Han var sur och vresig när han var hemma. Sur och trött. Egentligen borde jag ha varit arg på honom. Resten av livet. Men det unnar jag honom inte.¹⁷

Satt du i din pappas knä någon gång? Har du saknat det – att ni inte hade samma förhållande som du och din dotter har?

Nej, det har inte känts som någon saknad – jag känner att det var ett mycket yligt förhållande på något sätt.¹⁸

Det visar sig att hälften av de intervjuade männen klart och tydligt säger att de hade ett ne-

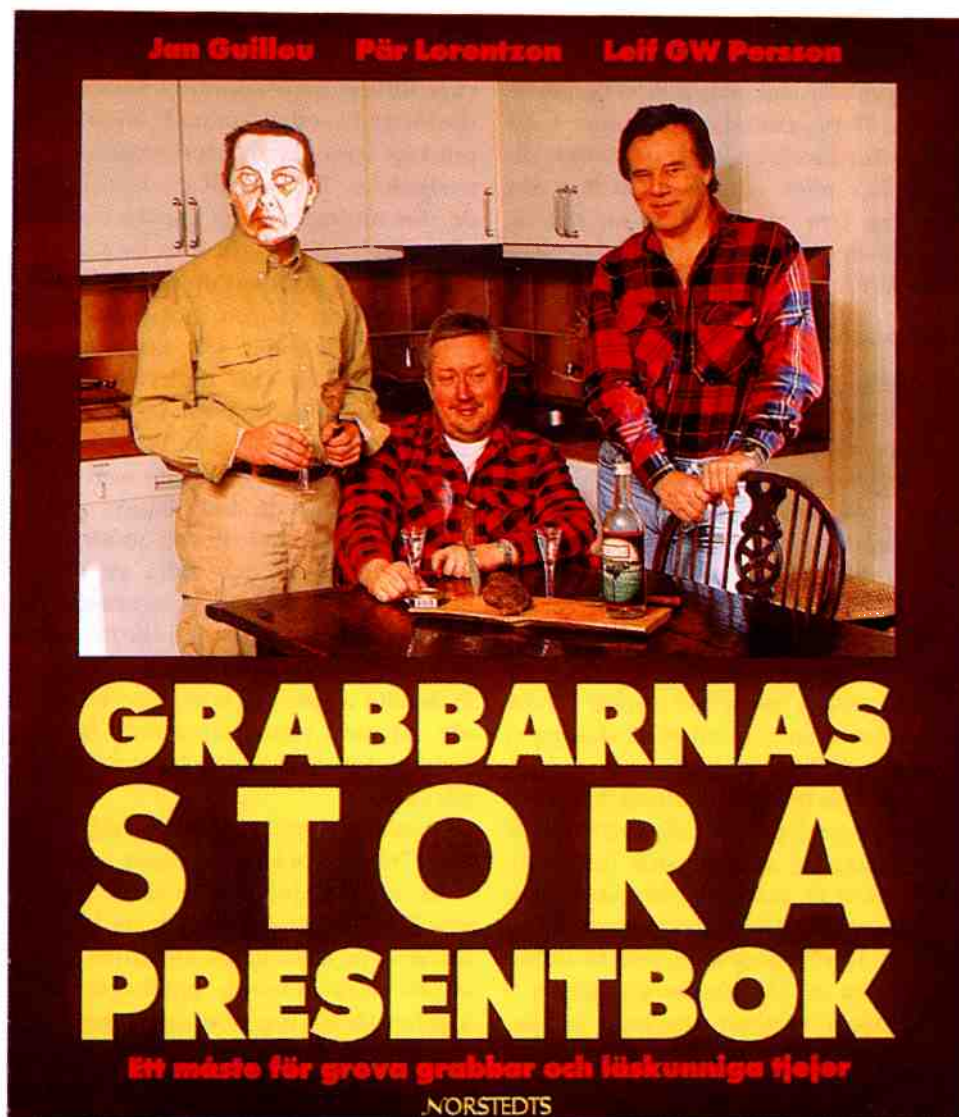
gativt förhållande till fadern. Räkningar dessutom med dem som i början är neutrala eller diffusa men samtidigt kommer med underförstådd eller uttalad kritik på viktiga punkter kommer andelen negativa upp till två tredjedelar. Räknas till de kritiska dessutom de som antingen säger ganska lite om fadern eller sätter upp något som verkar vara en fasad kommer andelen upp i tre fjärdedelar.¹⁹

Jag tror att vi i en motsvarande studie av kvinnors relationer till sina mödrar också skulle finna en stor andel negativa, det är dock stor skillnad på hur relationen beskrivs. Männen beskriver den diffuse, tafatte, argsinne, ointresserade etc fadern som de inte förstod och som de inte kände personligen. Kvinnors relationer till sina mödrar är känslomässigt laddade och fulla av diskussioner, bråk och öppen konflikt, agerande som visar att de är beroende av och därför direkt bearbetar relationen. Det som utmärker männen är istället att de till synes accepterar faderns sätt att vara. Den frånvarande fadern unnas som nämnts inte någon form av känslomässig närvaro.

Avståndet mellan män är något som männen "väljer" och inte något som påtvingas dem, menar Holter. Frånvaron skapar grunden för självständighet och styrka att klara av tillvaron på egen hand. Det finns en bekräftelse och ett erkännande, ja till och med en sorts lojalitetsförklaring i bortstötingen och avståndstagandet till fadern. Denna lojalitet riktar sig dock inte till fadern som person utan till fadern som representant för en position.

Männen är skenbart passiva i sitt sätt att bearbeta förhållandet till fadern. De gör det inte öppet i själva förhållandet. De bekräftar istället det faderliga genom att inte lägga sina känslor framför faderns tröskel, genom att inte dagligen prata med honom i telefon, genom att inte ingå i en rad "nära relationer", som kvinnorna upprättar. Relationsarbetets latent karaktär är en viktig orsak till att män kan bli starkt knutna till andra män, även när förhållandet yligt sett verkar ganska avlägset, så som fallet kan vara bland fäder och söner och mellan kolleger och vänner.²⁰

Relationsarbetets art hänger samman med maktförhållanden och rangordning bland

Marianne Lindberg de Geer, *Jag tänker på mig själv*, 1994.

män och gentemot kvinnor, säger Holter. Här är han dock något oklar om hur maktaspekten ska förstås. Bortstötningen behöver som ovan nämnts inte vara fiendlig utan den sker snarare på ett generellt plan.

Den Andre är utanför. Män inkorporerar ("omfamnar") inte den Andre på samma sätt som kvinnor gör i sitt relationsarbete. De skapar ett förhållande till någon annan – "där ute". Detta betyder dock inte att de inte internaliserar ("tar in") den

Andre. Det är formen för införlivandet som är anorlunda. Man kan kanske säga att män och kvinnor bearbetar personliga relationer på samma sätt som de bearbetar den övriga tillvaron. Kvinnornas arbete är i regel riktat mot människor, medan männens arbete är riktat mot ting eller den yttre naturen.²¹

Mansgemenskapen kan därför verka "känslös" i jämförelse med kvinnogemenskapen. Men detta är enligt Holter en synvilla. Män vi-

sar varandra respekt genom att inte visa varandra känslor. Det innebär att man erkänner den andre som någon som kan behärska sina känslor och inte är i behov av hjälp på detta område.

Det manliga relationsarbetet styrs inte av idealen om omsorg eller inlevelse, lika lite som av medvetna önskemål om makt eller herravälde. Det är istället baserat på vad som faktiskt fungerar mellan män i det dagliga livet – med en given rangordning både i förhållande mellan män och kvinnor, och rangskillnader inom respektive kön.²²

Avstånd och erkännandet av den Andre som position garanterar att ingen kränkning av rang och integritet kan komma ifråga. Återkopplar vi detta till mitt resonemang om synkroniserad manlighet via överordningstabläer så blir det tydligt att homosocialiteten kan ses som ett uttryck för manligt relationsarbete. I den homosociala gruppen sker kallibreringen mot "de andra" som positioner och inte som personer, det är via denna distans som det blir möjligt att undvika en personlig känslomässighet till förmån för en mer kollektiv förälskelse i det man skapar och gör tillsammans. Relationen till fadern via bortstötning och införlivande av hans position blir den modell genom vilken män latent bearbetar sina relationer till varandra.²³ Det är det senare jag tagit fasta på och som stämmer med mina iakttagelser. Huruvida allt bottnar i relationen till fadern och hans frånvaro är något som min forskning inte kan ta ställning till, det får således helt tillskrivas Holter. Jag har dock funnit att det sätt på vilket han karaktäriserar mäns relationer till varandra är i överensstämmelse med mina iakttagelser, i synnerhet hur de tillsammans söker tillfällen att "konstruera" manlighet i enkönade rum.²⁴

Manliga rum

När män umgås med varandra råder en relativ avsaknad av skuld och klander i förhållandet mellan dem. I relationer med kvinnor är klandret mer utbrett till följd av att kvinnor ofta försöker åstadkomma en förändring hos den andre. Holter menar att detta strider mot de manliga spelreglerna där man ska "ta bol-

len, inte mannen".²⁵ Den andre kan givetvis kritiseras, stötas ut och oskadliggöras, fortsätter Holter, men han kan inte klandras. Hans moraliska dom över sig själv blir i grund och botten hans egen sak.

I mina samtal med kvinnorna på Volvo framkom ofta påståendet att män var bättre kamrater av det skälet att de var sakliga och inte gick till angrepp på det sätt man menade att de kvinnliga arbetskamraterna kunde göra.²⁶ Kvinnor var helt enkelt mer personligt nära varandra och det gjorde att skuld och klander oftare kom till uttryck bland dem.

Detta stämmer med vad Holter säger när han menar att män verkar trivas med att inte vara *så nära av sig* och att skuld för dem ofta förknippas med just kvinnor. Relationer till kvinnor upplevs av männen som mer krävande och hotfulla, och något de ibland vill fly ifrån.²⁷

Det faktum att män tar distans och riktar uppmärksamheten mot saker och ting snarare än personer ger dem därmed en sorts frihet och andrum. De strävar efter rum där de kan vara sig själva på detta distanserade, sakorienterade sätt.

Återigen känner vi igen homosocialiteten. Där riktar männen sitt intresse mot abstrakta relationer och undviker de konkreta motsvarigheterna, och på så sätt kan de åstadkomma sina fritt svävande överordningstabläer. Helt i konsekvens med detta fortsätter Holter genom att konstatera att männen söker rum och sammanhang där de kan tolka utåtriktad aktivitet så att den även blir givande och positiv på det personliga planet. Leken illustrerar detta genom att den kan bli ett ideal, något som gör det manliga attraktivt, pojkaktigt och intressant.

Mannen lyckas när han skapar en mer lekfull hållning till sekundärförhållanden: Män lär sig att leka sitt jobb, som det heter, på ett "konstruktivt sätt". Mannen ska hålla ett avstånd, men i detta avstånd ska det också finnas en avspänd närhet.²⁸

I de manliga rummen finns "meningsfull tid" och "subjektneutralitet". Meningsfull tid innebär enligt Holter att utrymme för historia och förändring ges tillsammans med tillfällen att stanna upp och ta det lungt. Männen upplever en ödesgemenskap i vilken det finns ett

inslag av motstånd mot en starkare makt – vare sig denna representeras av samhället eller systemet är detta ett viktigt inslag i umgänget. Overmakt och försvar mot övermakt är viktiga inslag i männens rum oberoende av vilka kulturer och livsstilar de i övrigt representerar. Hjältarnas tid är meningsfull, de kämpar för sin sak.²⁹

Genom subjektneutraliteten behandlas den Andra på sätt och vis som ett "ting i sig" menar Holter. I min vokabulär är subjektneutraliteten en förutsättning för att den andre ska bli en avspiegling av idealbilden eller fantomen i den synkroniserande bekräftelse-ritualen.

Tidigare har jag försökt visa hur män skapar klyftor mellan privat och offentligt beteende. De låter inte sina privata relationer till kvinnor få något inflytande på deras offentliga dito. Homosociala regler hjälper dem att upprätthålla detta särskiljande genom "pluralistic ignorance" och produktion av överordningstablåer på arbetsplatsen. Holter och många andra har övertygande visat att för männen är arbetet det primära och familjen det sekundära. För kvinnor är det tvärtom, och denna diskrepans visar sig vara grundläggande för utformningen av och förhandlingsbarheten hos könskontraktet och dess kärleksgrund. Männens egna rum är enligt Holter dock till för något annat än arbete, samtidigt som männen försöker bygga ut dem i förhållande till yrkeslivet och de krav som ställs där. "Jobbet `magnetiserar´.....det manliga hos självet", säger Holter.³⁰

Det bör ha framgått att jag på basis av mina studier menar att den homosociala gruppen på arbetsplatsen utgör ett ytterst viktigt och för männen lustfyllt maktcentrum. Kopplat till Holters analys blir detta fullt begripligt. Såväl avspänd lek som uppdriven konkurrens får samsas här. Där arbete och manliga rum kan förenas blir det av män befolkade magnetiska centret ointagligt för partiklar med "fel" laddning.

Genusordningens manliga rättigheter

Hanne Haavind har konstaterat att det finns tre rättigheter som tillkommer männen i den

rådande genusordningen.³¹ Den första gäller privilegiet att ägna sig åt arbetet som det primära utan ansvar för omsorg och kontinuitet i tillvaron. Att delta i arbetet på detta sätt innebär också att förvalta den egna positionen i den hierarki som är viktigast för män. Den andra är rätten att få avhängighet och lydnad från personer som är svagare än en själv. Den gäller såväl i familjen (kvinnan är underordnad) som på arbetet där underordnade män och kvinnor förväntas respektera mannens position.

Den tredje rätten gäller åtskiljandet mellan privat och offentligt, dvs den rätt som vi ovan redan diskuterat. Och den betyder att det en man gör i en situation inte sammankopplas med vad han gör i en annan situation, om den ena situationen kan uppfattas som mer privat än den andra.

I min forskning kommer uttryck för denna rättighet tydligt fram i en serie situationer. Om det t ex blir känt att en läkare misshandlar sin hustru, så uppfattar hans manliga kollegor detta som ett intermezzo de inte har med att göra. De klandrar honom inte för detta och det påverkar inte deras arbetsrelationer till mannen ifråga. Det skulle hota deras gemensamma fantombild. De kvinnliga kollegorna däremot bryter helt eller blir obekväma i relationer till misshandlaren eftersom de anser att hans agerande också borde misskreditera honom i arbetet. De klandrar honom för hans handlande och kopplar samman privat med offentligt agerande.

Kooptation och homosocialitet

Tillträde till de manliga rummen/sammanhangen kräver förutom egenskapen "man" också vissa andra kvalifikationer eller färdigheter. Bland manliga läkare fann jag det befogat att tala om utvecklingen av en sorts informell kooptationskultur på arbetsplatsen. De män som blev föremål för kooptation hade vissa gemensamma drag, de som hamnade utanför gemenskapen var förutom kvinnorna också några män som var avvikande i någon bemärkelse.

Med kooptation menar jag i detta sammanhang regler för upptagandet i gemenska-

pen, eller en sorts fyllnadsval till en kår som redan är definierad via vissa formella kriterier (vilka också kvinnor kan uppfylla) men som också har informella av tradition framvuxna regler för införlivande i den utvalda skaran.

En informell huvudregel tycks vara att den som upptas i gruppen ska tillföra något värdefullt nytt eller på annat sätt förstärka gruppens status. I läkargruppen gäller det utbildning och specialisering, i idrottssammanhang eller älgjaktlaget gäller kooptationens formella regler andra kompetenser. Man kan kanske tala om en sorts garantiregler för att en ny medlem i vart fall inte ska sänka gruppens framtida status. Kvinnor kan idag oftast formellt bli medlemmar i manliga kretsar av olika slag, men när detta sker visar det sig finnas informella gemenskaper i gruppen som motverkar betydelsen av det generella medlemskapet. Centralt i dessa sammanhang är just de outtalade ritualiserade samhandlingsformerna inom ramen för den homosociala gemenskapen.

Kooptation och hierarki

William Foot Whyte gjorde på 1940-talet en antropologisk studie av italienska pojk- och manskäng i "Cornerville". I sin bok *Street Corner Society* beskriver han hur pojkarna och sedan de vuxna männen samhandlar enligt ett bestämt men outtalat hierarkimönster.³² De växlar mellan tvåpersons- och flerpersonsgrupper beroende på var i hierarkin de står och vilka som är närvarande i gänget. Ledaren kunde utan vidare initiera samtal med och aktiviteter för hela gruppen. Han måste inte i förväg förbereda sina initiativ med de enskilda medlemmarna. Härigenom var han den enda personen som kunde komma med något nytt och överraskande. När han talade lyssnade de andra på ett särskilt sätt. Vad han hade att säga bemöttes med intresse och respekt. En person placerad längre ned i hierarkin skapade däremot osäkerhet och villrådighet om han tog sig samma frihet. Whyte fann att en lågstatusperson först förväntades diskutera sina idéer enskilt med en eller flera män med högre status än han själv. Ärendet vandrade sedan uppåt i hierarkin via nya par-

samhandlingar för att slutligen nå fram till ledaren. Om ledaren sedan fann att förslaget var bra så var det han som lanserade det i gruppen, därav det särskilda intresset för vad ledaren hade att säga. Han fördelade de värdefulla "gåvor" (förslag, idéer) som transporterats upp genom hierarkins led.

Om Whytes iakttagelser anknyts till Georg Simmels distinktion mellan dyaden och triaden framgår den särskilda poängen med dessa hierarkiregler.³³ De underordnades bruk av dyadernas flyktiga intimitet garanterade att gruppen och dess ledning kunde undvika legitimitetskriser.³⁴ Frågor, problem och initiativ bland gruppmedlemmarna silades uppåt genom dyaderna och endast de spörsmål som överlevde denna färd nådde hela vägen upp. Genom detta förfaringssätt undveks konflikter och den maktkamp som annars säkerligen skulle kommit i dagen om vem som helst, när som helst, hade gett uttryck för sin mening i gruppssammanhanget. Ledarskiktets makt skulle då hela tiden vara hotat och dess legitimitet ifrågasatt. Dock förekom det ibland att underordnade tog sig friheten att tala om "oförberedda ämnen" direkt i gruppen, och dessa regelbrott resulterade då helt följdriktigt i att de "uppifrån" betraktades som opålitliga och illojala samt bestraffades genom att inte längre anförtros för gruppen viktiga uppgifter.

Jag menar att det Whyte här beskriver är vad Øjstein Gullvåg Holter menar med subjektneutralitet och meningsfull tid i rum där män kan känna frihet och trygghet i att deras positioner inte hotas. Avvikarna stöts ut från gemenskapen när de inte bidrar till att upprätthålla en stabil och förutsägbar hierarki med förmåga att samordna sin styrka och bekämpa övermakten, vad den nu än kan tänkas bestå av.

För att bli en värdefull medlem i gruppen måste man också visa att man kan förvalta de "gåvor" man får från underordnade medlemmar på ett korrekt sätt. Det innebär att bra initiativ ska föras uppåt av dem som mottagit dem. Den som inte medverkar på detta sätt blir en "propp" i hierarkin för de underordnade, samtidigt som han kan framstå som en utmanare för ledaren. Endera sjunker hans

status med tiden p g a detta, han överflyglas eftersom han inte bidrar till den integrativa kommunikationen. Eller så uppstår det en maktkamp om ledarskapet där antalet anhängare och deras belöning blir avgörande för utgången.

Genom att handla enligt reglerna blir man på sikt aktuell för uppflyttning i hierarkin. De som gör "rätt" blir föremål för kooptation.

Men det handlar också om kvaliteten på vad man bidrar med, med andra ord "gåvor-nas" värde för gruppens medlemmar.

Här kan Whytes resonemang direkt kopplas till Holters användning av begreppet "fokal ömsesidighet".

Centrerad gåvoutväxling präglas av omfördelning. Gåvorna går inte bara från givare till mottagare.... De flyter in till ett centrum för att sedan fördelas i gruppen.... Centrerad ömsesidighet består av ett späningsförhållande mellan centret och periferin. Hushållet är ett sådant centrum, ett gemensamt förråd i materiell eller symbolisk mening. I de flesta samhällen med fokala drag förknippas det kvinnliga med det centrerade och gemensamma och det manliga med det perifera och privatägda.³⁵

Här tror jag att Holter har rätt vad avser kvinnans roll i hushållet, men han uppmärksammar inte det manliga, centrerade gåvobeteendet utanför hushållet. Den beskrivning jag tidigare gjort av såväl homosocialitet som kooptation pekar just på att i manliga, och i förhållande till hushållet perifera sammanhang är gåvorna också centrerade, men de omfördelas inte till var och en efter behov utan till var och en efter prestation. Resultatet blir en rangordning och en hierarki, dvs det som modern i hushållet försöker eliminera genom sin omfördelning.

Detta fenomen kopplat till att det primära för männen är det som rör deras verksamhet utanför familjen, målar fram en genusordning som har djupa rötter i våra organisationsformer. I Haavinds beskrivning av standardkontraktet utgör detta i själva verket kärnan i mäns och kvinnors ömsesidiga kommunikationsproblematik. När mannen relaterar till hustrun utgår han ifrån att hans övriga relationer är primära i jämförelse med förhål-

landet till henne, medan hon utgår från att det omvända förhållandet gäller när hon relaterar till honom.³⁶

Hierarkisk fokaltitet, orsaks- och funktionsförklaringar

Jag har försökt presentera en teori om varför män föredrar varandra samt vilka funktioner detta får för kvinnorna och maktförhållandet mellan könen. Utgångspunkten har varit att män inte drivs av en längtan efter att utöva makt över kvinnor utan att detta bara är följden av deras inbördes kamp om den makt och de positioner de historiskt har tillskansat sig. Någonstans i begynnelsen uppstod deras maktövertag, men detta kan inte förklara fenomenet idag. De ursprungliga orsakerna är sedan länge överspelade. Dagens orsaker kan förankras i det manliga relationsarbetets karaktär. I organisationerna får detta sitt uttryck genom den homosociala förälskelsen i en fantombild gentemot vilken män jämför sig. Fantomen antar olika former i olika manliga grupper, bl a till följd av vilken klassbakgrund och livsstil de representerar. Men fantomen och hans attraktionskraft är inte bara en social konstruktion, som i princip kan se ut hur som helst. Fantomen i alla grupper av män har en gemensam nämnare därför att han är knuten till en historiskt nedärvd maktstruktur som är ytterst handgriplig och materiell. Män har den exekutiva makten i samhället och den rådande genusordningen ger dem deras unika utgångsläge i relationsarbetet. Det är förklaringen till att män med diametralt motsatta intressen ibland går samman i enad front.³⁷

Funktionerna av fenomenet homosocialitet är att kvinnor möter motstånd bland grupper av män i alla sammanhang där de försöker få inflytande. De kan inte få gehör för de samband de ser mellan det privata och det offentliga, de möter broderskapets hjältefantom på arbetsplatserna och de ställs utanför gåvoströmmen i den hierarkiska fokaltiteten. Deras gåvor är fel eller ännu värre "kvinnliga". De förhandlar privat i ett kontrakt som de inte känner ramarna för och de tvingas till individuella lösningar och kompromisser.

Det var också genom dessa individuella lös-

ningar och kvinnliga strategier som homosocialiteten först blev synlig i min forskning. Det var kvinnorna jag till en början avsåg studera. Och det jag fann var olika former av heterosocialt handlande (kvinnor relaterar till män i första hand). Deras mer undanskymda homosociala övningar – i fabriken omklädningsrum, i sjukhusets sköljrummen, på tjejräffar eller i de mer feministiska kollektiven – syns mig idag dessutom i första hand ritualisera underordning. "Modesty Blaise" tenderar lysa med sin frånvaro. Varför? Syslar kvinnor med att inordna sig i den underordnade världen (dvs konstruera "kvinnligheter") där männens makt aldrig hotas? Bland flickorna i sköljrummet är det utan tvekan så. De konstruerar sin "kvinnlighet" i ritualer som till skillnad från männens kallibrerar och synkroniserar sig kring underordningstabläer.³⁸ Vad gör kvinnorna på universiteten när de umgås homosocialt? Kan de som männen hålla det privata utanför och konstruera kvinnlighetsideal som går på tvärs med deras position och huvudansvar i familjen? Svaret måste bli nej, om jag begrundar mina egna erfarenheter. Är det bra eller dåligt? Är enkönade sammanhang en framkomlig väg? Eller är det så att all form av segregation är förkastlig eftersom vi i enkönade sammanhang bara tenderar att rekonstruera det som vi vill förändra? Kanske ska vi fundera på organisationsformer som bryter ned alla former av enkönade sammanhang i synnerhet manlig homosocialitet. Men vad ska vi i så fall ge männen som ersättning för deras inbördes behov av bekräftelse från varandra? Och vad ska vi ge oss själva som ersättning för vårt behov av bekräftelse från män?

NOTER

- ¹ Analysen finns i "Anpassning och protest, om deltidarbete i det kapitalistiska patriarkatet", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2 1982.
- ² Heidi Hartmanns tes lanserades i *Capital and Class* nr 8 1979 med titeln "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Toward a More Progressive Union".
- ³ SOU 1938:47, Karin Kock "Kvinnorbetet i Sverige" s 450 f.
- ⁴ Ibid s 451.
- ⁵ En studie gällde FOA och den andra Volvo Umever-

ken, båda ingår som bilagor i min avhandling *Kamrater, Kollegor och Kvinnor*, Research Report, Soc inst Umeå Universitet 1985.

- ⁶ Ibid s 51.
- ⁷ Jean Lipman-Blumen "Toward a Homosocial Theory of Sex Roles: an explanation of Sex Segregation of Social institutions" i *Signs*, vol 1 nr 3 1976.
- ⁸ Se t ex deras respektive bidrag till Harriet Holter (red) *Kvinner i felleskap*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- ⁹ Lipman-Blumen ibid s 16.
- ¹⁰ Se min artikel i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 3-4 1989, "I broderskapets skugga". Denna forskning utmynnade så småningom i boken *Doktorer, systrar och flickor, om informell makt*, Carlssons, Stockholm 1992.
- ¹¹ Standardkontraktet dryftas och definieras av Hanne Haavind i artikeln "Makt og kjærlighet i ekteskapet" i Haukka, Hoel och Haavind(red) *Kvinnoforskning: Bidrag til Samfunnsteori*, Universitetsforlaget, Oslo 1982.
- ¹² Visserligen ett kontrakt i vardande eller under förhandling men ändå det som bäst beskriver nuläget i relationen mellan könen. Ett läge som utmärks av officiell strävan efter lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Se vidare Yvonne Hirdman "Genussystemet" s 94 f i *SOU 1990:44 Demokrati och makt i Sverige*.
- ¹³ Lindgren 1985, s 142.
- ¹⁴ Ett för sociologin klassiskt uttryck syftande på en normefterlevnad som bara är en chimär, dvs där alla tror att alla de andra är normefterlevande och var och en håller tyst med sin avvikelse.
- ¹⁵ Øjstein Gullvåg Holter *Mäns livssammanhang*, Bonniers, Stockholm 1994.
- ¹⁶ Ibid s 39.
- ¹⁷ Ibid s 41.
- ¹⁸ Ibid s 42.
- ¹⁹ Ibid s 33.
- ²⁰ Ibid s 43.
- ²¹ Ibid s 40.
- ²² Ibid s 41.
- ²³ Ibid s 40 f.
- ²⁴ Min forskning har uteslutande rört sig om organisationsnivån och perspektivet är konstruktivistiskt. Om genusordningens djupaste orsak ligger i mäns relationer till fadern, tycker jag det är för stor psykoanalytisk slagsida i förklaringen för min smak. Det är tvärtom något som jag betvivlar och känner instinktivt motstånd inför – essentialism? Jag har ännu inte i skrivande stund fått mitt beställda exemplar av *Masculinities* av Robert W Connell men kanske har han en mer tilltalande förklaring. I synnerhet är jag nyfiken på hur han använder begreppet "hegemonisk maskulinitet".
- ²⁵ Holter s 54.
- ²⁶ Lindgren 1985.
- ²⁷ Holter 1994 s 50 f.
- ²⁸ Ibid s 50.
- ²⁹ Hjältar är viktiga inslag i männens värld, se t ex Claes Gustafsson *Produktion av allvar, om det ekonomiska förnuftets metafysik*, Studier i företagsekonomi 3, 1994.
- ³⁰ Holter 1994 s 196 ff.
- ³¹ Hanne Haavind i *Metoder och problem i kvinnoforskningen* rapport 82:1, Göteborg s 51.

³² William Foot Whyte *Street Corner Society; the social structure of an Italian slum*, sec ed Chicago 1955.

³³ Georg Simmel *Hur är samhället möjligt och andra essäer*; Urval av texter Erik af Edholm, Göteborg 1981.

³⁴ Simmels visar att dyaden bestående av två personer kan sägas sakna minne. Det som utspelar sig mellan två personer upphör när de lämnar varandra. I en grupp på tre däremot, finns alltid en person som publik och det som sker i gruppen lever vidare på grund av detta. När en tredje person varit närvarande finns ett kollektivt minne kvar som inte upphör när gruppen splittras.

³⁵ Holter s 121.

³⁶ Haavind, se not 11.

³⁷ Jämför not 3.

³⁸ Gerd Lindgren "Rangordning och ritual" i *Nytt om Kvinneforskning* nr 1/1993 s 47.

SUMMARY

Men tend to seek, enjoy and/or prefer the company of their own sex. This preference which is called homosociality (Lipman-Blumen) is obviously very important among men and it suggests that men are attracted to, stimulated by, and interested in socialising with other men. The article discusses homosociality in relation to empirical data from several studies from different workplaces. The homosocial tendency seems to be classless and is present wherever men work, which makes female co-workers and colleagues feel like outsiders. The background of homosocial behaviour is discussed in connection with the "matrimonial contract" theory as well as theories concerning growing up with an absent father, a common experience among men. The fact that women are thus excluded in the workplace is seen merely as a latent function and not the real aim behind homosocial grouping among men.

*Gerd Lindgren
Arbetslivsinstitutet
171 84 Stockholm*